

Girolamo Savonarola: Katolik Kilisesine Eleştirileri ve Protestan Harekete Etkisi

► Araştırma makalesi / Research article

Özge TERZİ YAZICI

Doktora, Marmara Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, Dinler Tarihi Anabilim Dalı / Ph.D., Marmara University, Faculty of Theology, Department of History of Religions | ROR ID: [02kswq67](https://orcid.org/02kswq67) | İstanbul, Türkiye

ORCID: [0009-0007-4723-7127](https://orcid.org/0009-0007-4723-7127) | ozgetrz930@gmail.com

Atf: Terzi Yazıcı,  zge. "Girolamo Savonarola: Katolik Kilisesine Eleştirileri ve Protestan Harekete Etkisi". *Milel ve Nihal* 22/1 (2025), 137-155.

 z

Girolamo Savonarola ( .1498), 15. yüzyılda Floransa'da etkili olan Dominiken bir vaiz ve reformcudur. Katolik Kilisesi'nin kurumsal yapısına ve uygulamalarına yönelik sert eleştirilerde bulunan Savonarola, Floransa halkına verdiği vaazlarda, kendi yorumlarına dayanan 'gerçek' Hıristiyanlığı aktarmış ve geniş bir kitle üzerinde etkili olmayı başarmıştır. Hıristiyanlığın  zine dönmesi gerektiğini ve bu sebeple yenilenmeye ihtiyaç duyduğunu savunan İtalyan vaiz, reform fikirleri ve sert eleştirileri dolayısıyla bir süre sonra Katolik otoritelerin dikkatini çekmiş ve çeşitli yaptırımlarla karşı karşıya kalmıştır. Uzun süren direnişin ardından papalığın emriyle tutuklanmış ve halkın önünde idam edilmiştir. Savonarola'nın ölümü, savunduğu fikirlerin etkisini ortadan kaldırmamış ve yayılmasını engelleyememiştir. Vaazları yazıya geçirilerek Avrupa genelinde yayılmış ve reform yanlış kişiler tarafından okunmuştur. Bu metinler hem çağdaşlarında hem de sonraki kuşaklarda önemli bir etki uyandırmıştır. Bu erevede, Savonarola'nın fikirlerinin Protestan harekete öncülük ettiği düşünülmektedir. Bu durum, Savonarola'nın düşüncelerinin yalnızca kendi dönemini değil, sonraki yüzyıllarda gelişen Reform hareketini de besleyen önemli bir fikir kaynağı olduğunu ve Protestan düşüncesine giden reformist yolların şekillenmesinde etkili bir rol oynamış olabileceğini göstermektedir.

Anahtar Kelimeler: Katolik Kilisesi, Protestanlık, R nesans, Floransa, Savonarola.

Girolamo Savonarola: His Criticism of the Catholic Church and His Impact on the Protestant Movement

Cite as: Terzi Yazıcı,  zge. "Girolamo Savonarola: His Criticism of the Catholic Church and His Impact on the Protestant Movement". *Milel ve Nihal* 22/1 (2025), 137-155.

Abstract

Girolamo Savonarola (d. 1498) was a Dominican preacher and reformer who had a significant influence in Florence during the 15th century. Criticizing the institutional structure and practices of the Catholic Church with harsh rhetoric, Savonarola conveyed what he regarded as the "true" Christianity, based on his interpretations, through his sermons to the people of Florence and succeeded in influencing a wide audience. Advocating a return to the essence of Christianity and arguing for the necessity of renewal, the Italian preacher eventually drew the attention of Catholic authorities due to his reformist ideas and severe criticisms, resulting in various sanctions against him. After a prolonged period of resistance, he was arrested by the order of the Papacy and executed publicly in 1498. However, Savonarola's death did not extinguish the influence of his ideas nor prevent their dissemination. His sermons were transcribed and spread throughout Europe, gaining the attention of reform-minded individuals. These texts had a profound impact on both Savonarola's contemporaries and subsequent generations. In this context, it is thought that Savonarola's ideas paved the way for the Protestant movement. This suggests that his thoughts were not only influential in his own time but also served as an important intellectual source for the Reformation that emerged in later centuries, potentially playing a key role in shaping the reformist paths that led to Protestant thought.

Keywords: Catholic Church, Protestantism, Renaissance, Florence, Savonarola.

Giriş

Girolamo Francesco Savonarola, Katolik Kilisesi'ne yönelik sert eleştirileri ve Hıristiyanlığı ihya etmeye yönelik reformist uygulamalarıyla yaşadığı döneme damgasını vurmuş önemli bir figürdür. Floransa halkı üzerindeki etkisi son derece derin olmuş, vaazlarında dile getirdiği hususlar nedeniyle Philip Schaff, Donald Weinstein, John M. Najemy gibi tarihçiler tarafından reform fikrinin öncülerinden biri olarak değerlendirilmiştir.

Hem erken dönem tarihçilerinden hem de modern araştırmacılardan bir kısmı Savonarola'nın Hıristiyanlık içerisinde gerçekleşmesi gereken bir reform fikrinin erken öncülerinden biri olduğunu belirtmişlerdir. Floransalı tarihçi Bartolomeo Cerretani (ö.1524), 1520'de Luther'in Roma'daki yozlaşmaya ve Katolik doktrinine yönelttiği eleştirilerden haberdar olmuş ve *Dialogo della mutazione di Firenze* (Floransa Devrimi Üzerine Diyalog) adlı eserinde Luther'in fikirlerini Savonarola'nın daha önce dile getirdiği eleştiriler ve Kilise'nin reformuna dair kehanetleri ile bağlantılı olarak değerlendirmiştir. Aynı şekilde ünlü Protestan tarihçi Philip Schaff, *History of the Christian Church* isimli eserinin 7. cildinde Savonarola'nın reforma katkıda bulunan ve Hıristiyanlığın yeni bir döneminin yolunu açan isimlerden biri olduğunu belirtmiştir.

Literatürde Girolamo Savonarola hakkında yapılan çalışmalar oldukça sınırlıdır. Konuyla doğrudan alakalı olan yalnızca iki çalışma tespit edilmiştir. Bunlardan ilki, Onur Karaalioglu tarafından yazılan *Girolamo Savonarola'nın Floransa'da Başlattığı Reform Hareketinin Kent Yaşamına Etkileri ve Resim Sanatına Yansımaları* başlıklı makaledir. Söz konusu çalışmada, Savonarola'nın dini söylemlerinin Floransa'nın kentleşme süreci üzerindeki etkisi, özellikle resim sanatı bağlamında ele alınmıştır. Çalışmada Savonarola'nın Protestan Reformu ile ilişkisi üzerinde durulmamış yalnızca sanat tarihi çerçevesinde bir değerlendirme yapılmıştır. İkinci çalışma ise Banu Çetin Ünal tarafından yazılan *Orta Çağ Avrupası'nda Dini Reformistler: Peter Valdo, Konrad Waldhauser, Girolamo Savonarola* başlıklı makaledir. Bu çalışmada Savonarola'ya yalnızca sınırlı bir yer ayrılmış; söylemleri genel hatlarıyla ve yüzeysel bir biçimde, Kilise eleştirileri bağlamında ele alınmıştır. Her iki çalışmada da Savonarola'nın düşünsel arka planı ile Protestan Reformu arasındaki ilişki detaylı biçimde analiz edilmemiştir. Bu çalışmada ise Savonarola'nın vaazları birincil kaynaklar üzerinden incelenmiş ve söylemlerinin Protestan hareketin temel öğretileriyle ilişkisi karşılaştırmalı bir yöntemle değerlendirilmeye çalışılmıştır. Böylece Savonarola'nın düşünsel yapısının Reform süreciyle olası bağlantılarını ortaya koymak amaçlanmıştır. Bu yönüyle çalışma, mevcut literatürdeki sınırlı değerlendirmelere bir katkı sunmayı hedeflemektedir.

Savonarola'nın Hayatının Erken Dönemleri (1452- 1475)

Girolamo Savonarola, 21 Eylül 1452 tarihinde İtalya'nın Ferrara bölgesinde yedi çocuklu bir ailenin en küçük çocuğu olarak dünyaya gelmiştir. Savonarola hakkında yazılan biyografilerde babası ile ilgili detaylı bilgi yer almasa da onun skolastik eğitime düşkün olduğundan bahsedilmektedir. Annesi Bonacolsi ailesine mensup soylu bir kadındır. Savonarola ismi Ferrera bölgesinde, dede Giovanni Michele Savonarola'nın (ö.1466) meşhur

bir doktor olması dolayısıyla ün kazanmıştır. Ailesi tarafından dedesi gibi doktor olması istenen Savonarola, küçük yaştan itibaren dedesinin himayesinde eğitim almıştır.¹

Kendi döneminde yüksek itibara sahip bir hekim olan dede Michele Savonarola, sanat ve edebiyata olan düşkünlüğüyle bilinen III. Niccolò d'Este (ö.1441) döneminde, farklı konularda ün elde etmiş bilginler ve sanatçılarla birlikte Estense Sarayı'nda ağırlanmış, uzun yıllar sarayda hekimlik yapmıştır. Bu sayede Savonarola küçük yaştan itibaren saray hayatını gözlemleme fırsatı elde etmiştir.²

Dedesinin rehberliğinde eğitim hayatını sürdüren Savonarola, onun 1466 yılında vefat etmesi üzerine babasının himayesine geçmiştir. Babasının yönlendirmeleriyle St. Thomas Aquinas'ın (ö.1274) kitaplarını ve Aristoteles'in (ö. MÖ. 322) Latince eserlerini okuyan Savonarola, henüz küçük yaşta skolastik felsefeyle tanışmıştır.

Savonarola'nın hayatının erken dönemlerinde şiir yazdığı ve resim çizdiği de bilinmektedir. Nitekim içinde bulunduğu durumu ve duygularını zaman zaman şiirle ifade etmeyi tercih etmiştir. Çocukluğuyla ilgili dikkat çeken bir diğer husus ise bildiklerini etrafına aktarma konusundaki hevesi ve dualarında bireysel kurtuluşu değil toplu kurtuluşu öncelikle görmüştür. Bu durum onun yaşadığı toplumla kurduğu bağı ortaya koymuş ve Savonarola hakkında bilgi edinmek isteyen araştırmacıları o dönemin İtalya'sını araştırmaya yönlendirmiştir.³

Savonarola'nın yaşadığı dönemde İtalya, sanat ve felsefe alanlarında büyük gelişmeler gösterirken dini konularda yozlaşmanın eşliğindedir.⁴ Kilise üst üste hayal kırıklığı yaratan papalar tarafından yönetilmiş, bu papalar daha fazla toprağa sahip olmak adına sık sık seferler düzenleyerek kilisenin sermayesini tüketmişlerdir. Halkın büyük bir kısmı gün geçtikçe fakirleşmiş, öte yandan entelektüel kesim inanç konusunda şüpheye düşmeye başlamıştır. O dönemde kutsallık konusunda Kudüs ile birlikte anılan Roma'nın ve genel olarak bütün İtalya'nın durumu ana hatlarıyla bu şekildedir.⁵

Söz konusu dönemde Hıristiyan halkla buluşmak ve "Türkler'in İstanbul'da Hıristiyanlara uyguladığı zulümleri" halka aktarmak isteyen Papa II. Pius (ö.1464), büyük bir şölen eşliğinde İtalya'nın şehirlerini gezmeye başlamıştır. Sözde Hıristiyanların karşı karşıya kaldığı ıstırapların anlatılacağı bu şölenlerden eğlence ve lüks eksik olmamıştır. Papa, Ferrara'ya uğradığında, Savonarola da ailesiyle birlikte onu dinlemeye gitmiş ve şahit olduğu manzara karşısında duyduğu rahatsızlığı *De Ruina Mundi* (Dünyanın Mahvoluşu) isimli şiirinde şu şekilde ifade etmiştir:

...Tüm dünyanın alt üst olduğunu görüyorum,
Tüm erdemler ve iyilikler yok oldu.
Hiçbir yerde parlayan bir ışık yok, kimse günahlarından utanmıyor...
...Dünya her türlü ahlaksızlıkla dolup taşıyor,
Ve üzerindeki yükü asla kaldıramayacak.
Çünkü lideri Roma yerle bir oluyor.⁶

¹ Elizabeth Warren, *Savonarola, The Florentine Martyr* (Londra: S.W. Partridge, 1880), 21.

² Pasquale Villari, *The History of Girolamo Savonarola and His Time*, çev. Linda Villari (Londra: T. Fisher Unwin, 1888), 1/1.

³ Villari, *The History of Girolamo Savonarola*, 1/6.

⁴ Denys Hay, *The Church in Italy in The Fifteenth Century* (Cambridge: Cambridge University Press, 1977), 22.

⁵ *A Sketch of The Life and Times of Savonarola*, (London: Nabu Press, 2012), 8.

⁶ Girolamo Savonarola, *Poesie di Fra Girolamo Savonarola*, thk. Cesare Guasti (Floransa: Antonio Cecchi, 1862), 7.

İtalya'nın genelinde festivaller ve şöenler düzenlenirken Savonarola bu etkinliklere mesafeli durmuş, zamanının büyük bir kısmını kilisede dua ederek ve Aquinas başta olmak üzere Hıristiyan yazarların eserlerini okuyarak geçirmiştir. Bir süre sonra Aquinas'a olan hayranlığı onu Dominiken tarikatına yönlendirmiş ve kendisini manastır yaşamına adanmak için derin bir arzu hissetmeye başlamıştır. Ailesinin tepkisinden çekindiği için uzun süre bu konuyu dile getiremeyen Savonarola, isteğini ancak 1475 yılında gerçekleştirebilmiştir.⁷

Manastır Hayatı (1475-1481)

Uzun yıllar boyunca manastır yaşamını arzu eden fakat bunu ailesine söyleme konusunda çekinceler yaşayan Savonarola, 1475 yılında ailesinin St. George festivalini kutlamak için evden ayrılmasını fırsat bilerek Bolonya'daki bir Dominiken manastırına doğru yola çıkmıştır.⁸ Manastıra vardikten kısa bir süre sonra babasına neden bu yolu tercih ettiğine dair açıklama yaptığı mektupta şunları yazmıştır:⁹

Beni bu kararı almaya iten sebep, çağın büyük yozlaşmasına daha fazla dayanamamam ve İtalya'nın her yerinde ahlak anlayışının çürümüş olduğunu görmemdi. Bu çocukça bir karar değildi, çok fazla tefekkür ve uzun süredir devam eden bir kederden sonra alınan bir karardı. Kararımı uygulamaya geçirecek cesarete sahip olamayacağım korkusuyla niyetimi size bildiremedim...¹⁰

Savonarola'nın manastır hayatı ibadet ve tefekkürle geçmiştir. Nefsini terbiye etmek adına sürekli oruç tutan ve vaktinin büyük bir bölümünü dua ederek geçiren Savonarola, özellikle otoriteye itaat etmesi ve sorumluluk bilinci konusunda üstlerinin takdirini kazanmıştır. Manastırda geçirdiği yedi yılın ardından yeni gelen keşişlerin eğitilmesiyle görevlendirilmiştir.¹¹

Savonarola kendisini manastır yaşamına adanmış olsa da kilisenin mevcut durumuna karşı duyduğu hayal kırıklığı ve öfkenin devam ettiği görülmektedir. Nitekim *De Ruina Ecclesiae* (Kilisenin Mahvoluşu) isimli şiirinde iffetli bir bakire olarak tasvir ettiği kilisenin yozlaşmasından Roma'yı sorumlu tutmuş ve şunları söylemiştir:

...Ve bakire onu elinden tutarak bir mağaraya götürür
Sorusunu yanıtlar; gurur ve hırsın Roma'yı istila ettiğini gördüğümde Sığınmak için burayı seçtim
Burada hayatımı gözyaşları içinde geçiriyorum...¹²

Savonarola manastırda gençlerin eğitimini devam ettirirken kendisine Bolonya halkına vaizlik yapma görevi verilmiştir. Kilisenin uygulamalarına ve Hıristiyan halkın yaşam biçimine daha fazla sessiz kalmak istemeyen Savonarola bu görevi memnuniyetle kabul etmiştir. İlk vaazlarında gündelik öğretilere ve genel kurallara yer verdiği tahmin edilse de bu vaazların içeriklerine dair elimizde herhangi bir belge bulunmamaktadır. Bu husus,

⁷ Donald Weinstein, *Savonarola: The Rise and Fall of a Renaissance Prophet* (New Haven: Fontana Press, 2011), 13.

⁸ *A Sketch of The Life and Times of Savonarola*, 11.

⁹ Warren, *Savonarola, The Florentine Martyr*, 25.

¹⁰ Savonarola'nın babasına gönderdiği bu mektup Gondi Ailesi'nin arşivleri arasında Kont Carlo Capponi tarafından bulunmuştur. Kont, 1858 yılında mektubu yalnızca seksen kopyası olacak şekilde yayınlamıştır. bkz. Villari, *The History of Girolamo Savonarola*, 18.

¹¹ Villari, *The History of Girolamo Savonarola*, 22.

¹² Savonarola, *Poesie di Fra Girolamo Savonarola*, 10.

araştırmacıları ilk dönemde Savonarola'nın halk arasında beklediği etkiyi yakalayamadığı sonucuna ulaştırmıştır. Nitekim bir süre Ferrara bölgesine gönderilen ve burada da vaazlar veren Savonarola kendi halkı arasında dahi ilgi görmemiştir.¹³

Savonarola'nın Ferrara'ya vaiz olarak atandığı 1482 yılı Venediklilerin topraklarını genişletme talebiyle papalığı da arkasına alarak Ferrara düküne karşı savaş açtığı yıldır. Zamanla tehlikeli boyuta ulaşan savaş sebebiyle Dominikenler'in eğitim verdiği okullar kapatılmış ve vaizler başka bölgelere gönderilmiştir. Bu sebeple 1482 yılında Floransa'ya gönderilen Savonarola, Ferrara'dan ayrılmış ve bir daha bu şehre dönmemiştir.¹⁴

Floransa'ya Gitmesi (1482)

Savonarola'nın geldiği dönemde Floransa, farklı ticaret loncalarından seçilen altı kişinin oluşturduğu bir konsey olan *signoria* tarafından yönetilmektedir. Fakat o dönemde Floransa'nın asıl sahibi *il Magnifico* (Muhteşem) lakaplı Lorenzo de Medici'dir (ö.1492). Yönetimdeki başarısı ve Floransa'da sanatın ve felsefenin hamisi olması dolayısıyla bu lakabı alan Lorenzo, 'Medici' ismine en parlak dönemini yaşattmıştır. Kendisi de bir yazar ve şair olan Lorenzo de Medici, Floransa'yı sanatçılar, filozoflar ve şairler tarafından rağbet gören bir yer haline getirmiş, bu sayede farklı bölgelerden önemli isimler Floransa'ya gelmeye başlamıştır. Yeni gelen sanatçılar şehirde ilgiyle karşılanmış ve zenginler tarafından eserlerine yoğun talep gösterilmiştir. Floransa diğer İtalyan şehirlerine nazaran entelektüel yönelimin fazla olduğu bir şehirdir. Halk arasında Grekçe ve Latince dilleri yaygın bir şekilde konuşulmakta ve antik edebiyata ve felsefeye olan ilgi gün geçtikçe artmaktadır.¹⁵ Halkın edebiyat ve felsefe düşkünlüğü çeşitli fikirlerin tartışılmasını sağlarken skolastik felsefe ve dini öğretiler önemini yitirmiş; Vergilius, Cicero, Homeros gibi kişilerin felsefeleri Hıristiyan öğretilerden daha fazla ilgi görmeye başlamıştır.¹⁶

Öte yandan Roma sarayında ve kilise içinde yaşanan Hıristiyanlığa aykırı olaylar Floransa'ya da ulaşmış ve papalığın durumu insanlar tarafından konuşulmaya ve eleştirilmeye başlanmıştır. Bu dönemde, papa IV. Sixtus'un (ö.1484) Medicileri Floransa'dan atmak isteyen Kardinal Rafael Riario'nun komplolarına dahil olması ve bizzat fikir vermesi Floransa halkının papalığa karşı iyiden iyiye tavır almasına sebep olmuştur. 'Pazzi Komplosu' olarak bilinen bu komployla Lorenzo de Medici ve kardeşi Giuliano de' Medici'nin öldürülmesi ve şehrin yönetiminin Kardinal Riario'nun akrabalarına kalması hedeflemektedir. Bu durum siyasi olarak Papa'nın da çıkarlarına hizmet etmektedir. Bu doğrultuda, 1478 yılında kilisede gerçekleşen bir ayin esnasında Lorenzo ve Giuliano de' Medici'ye bir suikast düzenlenmiş ve Lorenzo yaralı olarak kurtulmayı başarsa da Giuliano de' Medici sırtından bıçaklanarak öldürülmüştür. Olayın failleri kısa süre içinde signoria tarafından ifşa edilmiş ve Mediciler ile papalık arasında ciddi bir gerilim yaşanmaya başlamıştır.¹⁷ Karşılıklı gerilimler sonucunda papalık sadece Mediciler'i değil Floransa'nın bütün cumhuriyet hakimlerini ve belediye meclisini aforoz etmiştir.¹⁸ Bununla kalmamış Floransa bölgesindeki piskoposları ve din adamlarını manevi işlerini yapmaktan menetmiştir.

¹³ Villari, *The History of Girolamo Savonarola*, 1/31.

¹⁴ Villari, *The History of Girolamo Savonarola*, 1/34.

¹⁵ *A Sketch of The Life and Times of Savonarola*, 13.

¹⁶ Villari, *The History of Girolamo Savonarola*, 1/39.

¹⁷ William Roscoe, *Life of Lorenzo De Medici*, (Londra: David Bogue, 1846), 100.

¹⁸ Papalığın yapmış olduğu bu uygulamaya 'enterdi' denilmektedir.

Bütün bu olaylar halkı kilise ve dinden daha çok uzaklaştırmış ve papalık kurumuna karşı şikayetleri artırmıştır.¹⁹

Savonarola'nın geldiği tarihlerde Floransa'daki genel durum bu şekildedir. İtalyan vaiz şehre geldikten kısa bir süre sonra halkın manevi durumundan ve henüz yeni kökleşmeye başlayan Yeni Platoncu felsefe furyasından rahatsızlık duymuş ve kendisini toplumdan izole etmiştir. Savonarola'nın halka karşı mesafeli tavrı vaazlarından net bir şekilde anlaşılmaktadır. İlk andan itibaren, din adamları ve zengin tabaka başta olmak üzere Hıristiyan halkın dünya hayatına düşkünlüklerini ve sadece zevkleri uğruna yaşamalarını şiddetle eleştirmiş, halkı varlıklarıyla kibirlenmemeleri konusunda sık sık uyarmıştır. Floransa halkı da kendileriyle taban tabana zıt fikirlere sahip olan Ferraralı vaizi beğenmemiş, onu eğitimsiz ve yetersiz görmüşlerdir.²⁰

Halk tarafından saygı görmeyen ve cemaati gün geçtikçe azalan Savonarola, kendisini yeniden öğrenci yetiştirme işine adanmak isterken üstleri tarafından 1483 yılında St. Marco Kilisesi'nin temsilcisi olarak Reggio d'Emilia bölgesindeki Dominiken birliğine gönderilmiştir. Sadece din adamlarının değil edebiyat ve bilim alanından da seçkin isimlerin davet edildiği bu yerde Savonarola düşüncelerini açıkça ortaya koyan bir konuşma yapmıştır. Bu konuşmada, papalığın toprak ve para elde etmek uğruna şehirlerde kan dökmesini ve din adamlarının lüks ve ihtişam peşinde yaşamalarını eleştirmiş hem cesareti hem de ateşli hitabetiyle önemli kişilerin dikkatini çekmiştir. Bu kişiler arasında ileride Savonarola'nın hayatında büyük bir yere sahip olacak ünlü hümanist Pico della Mirandola (ö.1494) da bulunmaktadır.²¹

1484 yılında San Geminiano'da ve daha sonra Brescia'da vaaz vermesi için görevlendirilen Savonarola, aradığı dinleyici kitlesini bu bölgelerde bulmuştur. Yaptığı vaazlarla halkı etkilemeyi başaran Savonarola Hıristiyanların mevcut durumunu Eski Ahit'te anlatılan halkların durumuna benzetmiş ve tıpkı İbrani halkları gibi helak olmalarının yakın olduğunu sıklıkla dile getirmiştir.²² Bu yıllarda yazdığı bir şiirinde açıkça İtalya halkını Yahudi halka zulmeden Mısırlılara benzetmiş ve şunları söylemiştir:

İyiler ezilir ve İtalya halkı, Tanrı'nın halkını köleleştiren Mısırlılar gibi olur.
Şimdiden kıtlıklar, su baskınları, salgın hastalıklar...
Kudretli'nin öfkesini duyuracak olan kötülüğün diğer birçok işaretini görüyoruz.
Parçala, ey Tanrım, Kızıldeniz'in sularını yeniden parçala,
Kötüleri öfke dalgalarında yeniden boğ.²³

Savonarola'nın söylemlerini dikkatle dinleyen ve İtalya'daki savaşları onun kıyamet senaryolarıyla özdeşleştiren halk arasında Ferraralı vaizin söylediği her şey ilahi bir öngörü olarak yorumlanmış ve ünü gün geçtikçe artmıştır. 1490 yılında Savonarola, Dominiken tarikatının üstleri tarafından vaaz vermesi için Cenova'ya gönderilmiş fakat orada fazla kalamadan aynı yıl Lorenzo de Medici tarafından Floransa'ya çağırılmıştır. Bu konuda Savonarola'nın *Reggio d'Emilia*'da tanıştığı ve arkadaş olduğu Pico della Mirandola'nın

¹⁹ Roscoe, *Life of Lorenzo De Medici*, 110.

²⁰ Borelli – Passaro, *Selected Writings of Girolamo Savonarola*, 44.

²¹ Villari, *The History of Girolamo Savonarola*, 1/77-78.

²² *A Sketch of The Life and Times of Savonarola*, 17.

²³ Araştırmacılar tarafından bu kısa kompozisyonun kaybolduğu düşünülse de Floransalı Gondi ailesinin kayıtları arasında ortaya çıkarılmıştır. (Villari, *The History of Girolamo Savonarola*, 20).

etkisi büyüktür.²⁴ O dönemde papalığa karşı söylemleriyle gündemde olan Mirandola, Roma kilisesine yönelttiği eleştirilerle ünlenen Savonarola'nın vaazlarına Floransa'da devam etmesini istemiş ve Savonarola hakkında çok fazla bilgiye sahip olmayan Lorenzo de Medici'yi şehrin ve kendisinin saygınlığı adına iyi bir hamle olacağı gerekçesiyle ikna etmiştir. Savonarola Floransa'ya getirilmiş ve St. Marco kilisesinde vaiz olarak görevlendirilmiştir.²⁵

Mediciler'in Savonarola'yı özel bir istekle şehre geri çağırması Floransa halkının vaize bakışını değiştirmiştir. Geri döndüğünde kendisini gençlerin eğitime adanmış Savonarola'nın derslerine, halkın çeşitli sınıflarından isimler de katılmaya başlamıştır.²⁶ Bu kişiler arasında Albizzi, Aldobrandini, Corsini, Guasconi, Orlandini, Pitti, Ridolfi, Rucellai aileleri gibi Floransa'nın seçkin aileleri de bulunmaktadır.²⁷ Kendisini dinlemeye gelen halka kıyamet sahnelerini ve Hıristiyan halkların başına gelebilecek felaketleri anlatmaya devam eden Savonarola'nın dersleri bir süre sonra hararetle vaazlara dönüşmüştür. Bu süreçte Avrupa'nın çeşitli yerlerinde Hıristiyan halkların çektiği sıkıntılar Savonarola'nın apokaliptik söylemlerine rağbeti artırmıştır. Savonarola da kehanetlerinde öngördüğü birçok şeyin gerçekleştiğini özellikle vurgulamıştır.²⁸ Floransa halkı Ferraralı vaiz hakkında ikiye bölünmüştür. Bir grup onun ilahi uyarılarda bulunan yüce bir elçi olduğuna inanırken; diğer bir grup entelektüel birikime sahip olmayan cahil bir vaiz olduğunu düşünmeye devam etmiştir.²⁹

Bir süre sonra St. Marco Kilisesi Savonarola'nın cemaatine yetmemiş ve vaazlarını Floransa Katedrali'nde vermeye başlamıştır.³⁰ 1492 yılında Lorenzo de Medici ve Papa VIII. Innocent ölmüştür. Lorenzo'nun yerini, babasının hem yurtiçinde hem de yurtdışında sahip olduğu nüfuzu sürdürmeyi başaramayan oğlu Piero de Medici (ö.1519) devralırken VIII. Innocent'in yerine VI. Alexander (ö.1503) geçmiştir. Asıl adı Rodrigo de Borja olan VI. Alexander, yolsuzlukla tanınan Borgias ailesinin İspanyol koluna mensuptur. On yedi kardinalin oyunu satın alarak (*simony/simoni*) papalık koltuğuna oturduğu söylenen Borja, halk arasında özellikle çok sayıda metrese sahip olması, makamını ve gücünü kullanarak çocuklarını çeşitli görevlere getirmesi ve bir kral gibi lüks içinde yaşaması gibi yönleriyle anılmaya başlamıştır. Papa olur olmaz Türklere karşı yoğun bir savaş hazırlığına giren Borja, halktan toplanan vergilerle gün geçtikçe zenginleşirken kızına yaptırmış olduğu evliliklerle de çeşitli prenslerin müttefikliğini kazanmıştır. Borja'nın papalık kurumunun kutsallığına verdiği zarar Savonarola için tahammül edilemez boyuttadır. Halka yaptığı bütün vaazlarda din adamlarının yozlaştığını ve Roma kilisesinin acil bir reforma ihtiyacı olduğunu dile getirmeye başlamıştır.³¹

Bu süreçte Floransa da siyasi olarak karmaşanın eşiğindedir. 1494 yılında Fransa kralı VIII. Charles, Milano üzerindeki çıkarlarını güvence altına almak adına Piero de Medici'nin desteğini talep etmiş ve ordusunu Toskana'dan geçirmek istemiştir. Piero beş günlük sürenin sonunda Floransa'nın tarafsız kalacağını duyurmuş olsa da o zamana kadar Charles,

²⁴ William Hodgson, *Reformers and Martyrs Before the Lutheran Reformation* (Philadelphia: J.B. Lippincott, 1867), 242.

²⁵ Warren, *Savonarola, the Florentine Martyr*, 46-47.

²⁶ R. Hodgson, *Reformers and Martyrs*, 243.

²⁷ John M. Najemy, *A History of Florence 1200-1575* (Oxford: Blackwell Publishing, 2006), 395.

²⁸ Borelli - Passaro, *Selected Writings of Girolamo Savonarola*, 116.

²⁹ Warren, *Savonarola, the Florentine Martyr*, 48.

³⁰ *A Sketch of the Life and Times of Savonarola*, 17.

³¹ The Editors of Encyclopedia Britannica, "Borgia Family", *Britannica*, (Erişim 16 Temmuz 2024).

Toskana'yı savaş alanına çevirmiş ve Fivizzano Kalesi'nden başlayarak bütün şehri yağmalamıştır. Piero bu katliama son vermesi için Fransa kralıyla görüşmeye gitmiş fakat Floransa'nın çıkarlarını koruyamamış aksine daha çok toprak kaybederek geri dönmüştür. Piero'nun bu hatası Floransalılar tarafından büyük bir tepkiyle karşılanmış ve halk Medici ailesinin *signoria*'nın kararıyla şehirden uzaklaştırılmasını sağlamıştır.³² Mediciler'in gönderilmesinden sonra, Floransa halkının hükümdarsız kalması Savonarola'ya daha çok alan açmıştır. Bununla birlikte, topraklarında devam eden bir savaşın olması ve belli başlı kalelerinin Fransızlar tarafından işgal edilmesi halkı her türlü aşırılığa düşme tehlikesiyle karşı karşıya bırakmıştır.³³ Bu toplumsal buhran anından istifade eden Savonarola geçmişte Fransa'nın Floransa'yı yerle bir edeceğine dair kehanetlerde bulunduğunu ve şimdi öngörülerinin gerçek olduğunu dile getirmiştir. Vaazlarından birinde şunları söylemiştir:

Bundan üç yıl önce, bir rüzgarın geleceğini ve bu rüzgarın dağları sallayacağını söylediğimi hatırlayın. Bu rüzgar geldi ve bir yıl boyunca İtalya'nın her tarafına yayılan bir felaket oldu. Söylediklerim, Fransa kralı hakkındaydı. O dağları yani İtalya'nın prenslerini sarstı. Geçen yıl boyunca onları bu kralın geleceğine inanmakla inanmamak arasında bocalattı. İşte geldi, siz 'Gelmeyecek, at yok, kış geldi' deseniz de ben size gülerdim, çünkü işlerin nasıl sonuçlanacağını biliyordum.³⁴

Başlarda siyasetle ilgilenmese de *signoria*'nın isteğiyle Fransız kralına gönderilen elçiler arasında bulunan ve arabulucu rolünü üstlenen Savonarola'nın uzun uğraşlar sonucu iki ülke arasında imzalanan barış anlaşmasında büyük etkisinin olduğu dile getirilmiştir. Aslında bir eczacı olan fakat yaşadığı dönemin olaylarını kaleme aldığı günlüğü sonraki yıllarda Floransa tarihi adına önemli bir kaynak kabul edilen Luca Landucci (ö.1516) günlüğünde bu hadiseyi şu şekilde aktarmıştır:

Ünlü vaizimiz Ferraralı Girolamo'nun kralın yanına gittiği ve Floransa'da kalmakla Tanrı'nın isteğini yerine getirmediğini söylediği duyuldu... Fransa kralının daha çabuk gitmesinin nedeninin bu olduğu düşünülüyordu, çünkü o sırada adı geçen vaiz Girolamo hem Floransa'da hem de İtalya'nın her yerinde bir peygamber ve kutsal bir karakter olarak kabul ediliyordu³⁵

Bu durum Savonarola'yı halk nazarında kurtarıcı statüsüne yükseltmiş ve onun vaiz kimliğiyle halkı uyanışa davet etmesinin yanı sıra siyasi bir misyon yüklenerek Floransa'da yeni bir düzen oluşturmak istemesinin de önünü açmıştır.³⁶

Savonarola'nın Dikkat Çeken Vaazları ve Uygulamaları

Halk arasında her geçen gün daha fazla etkiye sahip olan Savonarola elde ettiği gücü kullanmış ve vaazlarına siyasi meseleleri de dahil etmeye başlamıştır. Floransa'da bulunan düzeni değiştirerek kendi Hıristiyanlık anlayışıyla yeni bir sistem kurmak isteyen Savonarola bu amaçla şehirde çeşitli uygulamalara adım atmıştır.

Bu dönemde Savonarola'nın vaazlarında en dikkat çeken konu 'Yeni Kudüs' söylemidir. O, Floransa'yı teokratik bir şehir haline getirmek istemiş ve bu şekilde örnek Hıristiyan yaşamını başta Roma olmak üzere tüm İtalya'ya göstermeyi hedeflemiştir. Vaazlarından

³² Napier, *Florentine History*, 510.

³³ Napier, *Florentine History*, 512.

³⁴ Borelli – Passaro, *Selected Writings of Girolamo Savonarola*, 71.

³⁵ Luca Landucci, *A Florentine Diary 1450-1516*, (New York: J.M. Dent & Sons; Dutton, 1927), 72.

³⁶ *A Sketch of The Life and Times of Savonarola*, 31.

birinde *Elimden gelse, şehrinizin yönetimini Tanrınıninki gibi yapmak isterdim. Bunda ne kötülük görüyorsunuz? Ben hiçbir kötülük görmüyorum* demiştir.³⁷

Onun yeni şehir planları kısa süre içinde halkın çoğunluğu tarafından kabul edilmiş ve şehrin silüeti tamamen değiştirilmeye başlanmıştır. Savonarola vaazlarında Hıristiyan bir yöneticide ve adanmış bir halkta olması gereken özelliklerden uzun uzadıya bahsetmeye başlamış ve en başta ahlaki reformlar yapılması gerektiğini dile getirmiştir. Bu anlamda üzerinde durduğu en temel konu, halkın lükse ve gösterişe olan düşkünlüğüdür. Özellikle kadınların giyimleri, şehirdeki müzik ve karnaval adetleri ve zenginlerin elde ettikleri maddi birikime dair rahatsızlıklarından bahsetmiştir. Bu konularla ilgili söylemlerinden bazıları şunlardır:

Siz kadınlar, size ilan ediyorum ki, gösterişten ve kibirli davranışlarınızdan vazgeçmez ve kendinizi sadeliğe adanmazsanız, veba geldiğinde köpekler gibi öleceksiniz. Kendinizi sadeliğe adayın diyorum ve giydiğinizden daha sade giyinmekten utanmayın, çünkü bunu iyi düşünürseniz bu sizin için utanç değil, daha ziyade onur ve fayda sağlar.³⁸

Öncelikle şehrinizde dini uygulamaların kutsal ve iyi olmasını, şehvet dolu gereksiz şeylerin ve çok sesli bir şekilde çalınan şarkıların ortadan kaldırılmasını, her şeyin sadelik ve bağlılıkla yapılmasını, aziz vaizlere ve din adamlarına sahip olmayı ve Tanrı'nın yolundan gitmeyenleri terk etmeyi sağlamalısınız.³⁹

Mal mülk biriktirmek, zengin olmak ve insanı kötüye sürükleyen anlaşmalar yapmak için çabalayan sizler, ölümü aklınızdan çıkarmayın; bu bakış açısıyla bakın ve deyin ki, 'Bunun hesabını cehennemde vereceğim ve dünyadaki hiçbir zenginlik oradan çıkış yolumu satın alamayacak'.⁴⁰

Savonarola'nın vaazları özellikle gençleri etkilemiş, *Piagnoni* (ağlayanlar) denilen ve onun radikal takipçilerinden oluşan bir grup ortaya çıkmıştır. Bu gruptaki gençler sokaklarda dolaşarak vaazlarda eleştirilen şeyleri yapan insanları rahatsız etmeye başlamışlardır. Bazen bu rahatsızlığın boyutunu şiddete kadar götürmüşlerdir. Landucci günlüğünde şahit olduğu bir hadiseden şu şekilde bahsetmektedir:

Oğlanlardan bir kısmı Via de' Martegli'de bir kızın başındaki süsü alıp götürdüler ve kızın akrabaları bu konuda büyük bir kargaşa çıkardı. Bunun nedeni Girolamo'nun oğlanları kadınların uygunsuz süsler takmasına karşı çıkmaya ve kumarbazları azarlamaya teşvik etmesiydi, öyle ki biri 'İşte Vaiz'in oğlanları geliyor' dediğinde ne kadar cesur olursa olsun her kumarbaz kaçıyor, kadınlar da mütevazı bir şekilde giyinip dolaşıyordu.⁴¹

Gerek kendi arzularıyla gerek zorlamalar sonucu Floransa'da yaşayan her tabakadan insanın hayatı değişmeye başlamıştır. Kadınlar zenginliklerinden ve unvanlarından vazgeçerek sade giyinmeye başlamış, Mediciler döneminde hiç susmayan karnaval şarkıları yerini ilahilere bırakmıştır. Zenginler tarafından verilen sadakaların miktarı arttığı için şehirde yoksulluk çekenlerin sayısında azalma yaşanmıştır.

Savonarola'nın ahlak söylemleri zamanla şiddetlenmiş ve şehirde *Falò delle Vanità* (Kibrin Ateşe Verilmesi) adı verilen törenler düzenlenmeye başlamıştır. İtalyan vaiz insanları kibre sürükleyen her şeyin toplanarak bir tören şeklinde yakılmasını emretmiştir. Bu tören

³⁷ Borelli – Passaro, *Selected Writings of Girolamo Savonarola*, 167.

³⁸ Borelli – Passaro, *Selected Writings of Girolamo Savonarola*, 147.

³⁹ Borelli – Passaro, *Selected Writings of Girolamo Savonarola*, 168.

⁴⁰ Borelli – Passaro, *Selected Writings of Girolamo Savonarola*, 44.

⁴¹ Landucci, *A Florentine Diary*, 101.

için küçük çocuklar ilahiler eşliğinde bütün şehir halkının kapılarını çalarak kendilerinde kibir meydana getiren her şeyi evlerinden çıkarmalarını istemiştir. Çocuklar tarafından toplanan eşyalar *Piazza della Signoria*'da (Signoria Meydanı) büyük bir yığın haline getirilerek yakılmış, maddi değer taşıyan şeyler ise fakirlere dağıtılması için kiliseye bağışlanmıştır. Yakılan eşyalar arasında karnaval elbiseleri, kitaplar, ünlü resamlara yaptırılan tablolar, mücevherler, maskeler bulunmaktadır. Lorenzo de Medici döneminde Floransa'ya gelen ve önemli eserler üreten sanatçıların çalışmaları *Piagnoni* üyeleri tarafından yağmalanarak şehir merkezindeki ateşlerde yakılmıştır.⁴²

Falò delle Vanità şehirde yapılan en dikkat çekici gösterilerdir. Bunun dışında Savonarola, *küçük çocukların taş atmak ve dallardan küllübe yapmak gibi boş şeylerle uğraşmak yerine*, sokaklarda dolaşarak sadaka toplamalarının daha faydalı olacağını söylemiş, böylece en büyüğü 10 yaşında olan çeşitli yaşlardan çocuklar şehirde dolaşarak sadaka toplamaya başlamışlardır.⁴³ Savonarola bir başka törende tüm erkek ve kız çocuklarının ellerinde zeytin dalı tutarak bir geçit töreni düzenlemesini istemiştir. Çocuklar şehirde yürürken arkalarında kent görevlileri, çeşitli meslek grubundan önemli kişiler ve Savonarola'nın vaazlarını dinleyen bütün erkek ve kadınlar onlarla birlikte yürümeye başlamıştır. Bu alayın başında, 'Palmiye Pazarı'nda Kudüs sokaklarından geçerken eşeğe binmiş İsa'nın resmedildiği bir levha yer almaktadır ve insanlar bir taraftan ağlarken bir taraftan şemsiyeyle bu levhayı korumuşlardır.⁴⁴

Çeşitli törenler vasıtasıyla halkın dini duygularını ateşleyen ve kendi kurduğu düzende idealize ettiği Hıristiyanlığı yaşatmaya çalışan Savonarola diğer taraftan din adamlarını ve kilisenin mevcut durumunu da eleştirmeye devam etmiştir.⁴⁵ Ona göre kilisenin ciddi bir reforma ihtiyacı vardır. Bunun sebeplerini 1495'te yapmış olduğu *Predicbe della Riforma dei Costumi* (Yenilenme Vaazı) isimli vaazında 10 madde halinde açıklamış ve görüşlerini Kitab-ı Mukaddes'ten kanıtlar sunarak sağlamlaştırmaya çalışmıştır. Bu 10 madde şu şekildedir:

Şimdi, kilisenin bir an önce yenilenmesi gerektiğini gösteren nedenlerden bahsedeceğim. Bu konudan uzun zamandır bahsediyorum.

Piskoposların ahlaksız olmaları. İyi bir baş gördüğünüzde, bedeninin de iyi olduğunu anlarsınız; baş kötü olduğunda ise bedeninin iyi olma ihtimali yoktur. Tanrı hükümetin başında hırs, zina ve diğer ahlaksızlıkların bulunmasına izin veriyorsa Tanrı'nın azabının yakın olduğuna inanın. Bunu size şu şekilde kanıtlayabilirim: Sıdkiya'nın sonuyla ilgili Yeremya kitabını okuyun, orada Rab şöyle diyor: "Bu kenti Babil Kralı'nın eline teslim etmek üzereyim, onu ateşe verecek."⁴⁶ Bu nedenle, Tanrının, kilisenin başındakilerin kötülükle dolup taşmasına izin verdiğini gördüğünüzde azabın yaklaştığını anlayın.

İyi ve adil olanın yok sayılması. Tanrı ne zaman kutsal ve iyi olanı ortadan kaldırırsa, azabın yakın olduğu kesindir. O, tufanı göndermek istediğinde, Nuh ve ailesini uzaklaştırmıştır. Aynı şekilde, Sodom'u yakmak istediğinde Lut'u oradan

⁴² *A Sketch of The Life and Times of Savonarola*, 33.

⁴³ Landucci, *A Florentine Diary*, 102.

⁴⁴ Landucci, *A Florentine Diary*, 104.

⁴⁵ Borelli – Passaro, *Selected Writings of Girolamo Savonarola*, 107.

⁴⁶ *Kutsal Kitap*, (İstanbul: Kitab-ı Mukaddes Şirketi, 2017), Yer.34:2.

kurtarmıştır.⁴⁷ Bugünlerde, adil ve iyi diyebileceğiniz kaç kişi bulabileceğinizi düşünün.

Adil olanların dışlanması. Bir kralın ya da hükümet liderinin iyileri ve adil olanları yanında bulundurmadığını, gerçeğin söylenmesini istemediği için onları sürgün ettiğini gördüğünüzde, Tanrı'nın azabının yakın olduğunu anlayın.

İyi insanların istekleri. İyi yaşam süren herkesin azabı arzuladığını ve çağırdığını gördüğünüzde, onun yakında geleceğine inanın.

Günahkarların inatçılık etmesi. Günahkarlar inatçı olup Tanrı'ya dönmek istemediklerinde ve kendilerini iyi yola çağıranlara değer vermediklerinde azabı bekleyin. Bu ve bundan önceki iki gerekçe, Tanrının Yahudilere yaptıklarıyla kanıtlanabilir: O, halkı iyiliğe çağırmak için pek çok peygamber göndermiş, ama onlar inat etmiş, peygamberleri avlamış ve taşlamışlardır. Aynı şekilde, Firavun'a birçok mucize gönderilmiş fakat Firavun inadını sürdürmüştür.⁴⁸ Bu yüzden Floransalılar, size ne kadar zamandır Hıristiyanlığa dönmeniz söylendiğini ve yine de inat ettiğinizi düşünün ve cezalandırılmayı bekleyin. Ve sen, Roma, Roma! Sen de uyarıldın fakat inatçılığını sürdürüyorsun ve bu yüzden Tanrı'nın gazabını hak ediyorsun.

Günahkarların sayıca çok olması. Roma'nın kibir, şehvet, açgözlülük ve zınyayla dolu olup olmadığını düşünün! Günahlarının sürekli çoğalıp çoğalmadığını düşünün. Bela yakındır ve Kilise'nin yenilenmesi gerekmektedir. Unutmayın Davut'un günahı yüzünden veba gönderilmiştir.⁴⁹

En temel erdemlere yani hayırseverlik ve inanca önem verilmemesi. İlk kilise zamanında herkes gerçek bir adanmışlık ve hayırseverlik içinde yaşamıştır. Bugün dünyada böyle insanlardan kaç kişi kaldığını düşünün. Siz, Floransa, iyi şeyler yerine hırsınızla ilgilenmek istiyorsunuz ve herkes kendi kârını düşünüyor. Kefarettten başka çareniz olmadığına inanın, çünkü Tanrı'nın azabı yakındır.

İnancın inkar edilmesi. Bugün artık kimsenin tam olarak inanmadığını ve iman etmediğini görüyorsunuz. Bu, felaketin yakın olduğunun göstergesidir.

Tanrisal tapınmanın çürümesi. Gidin, Tanrı'nın kiliselerinde neler yapıldığını ve insanların kiliseye bağlarının ne kadar zayıf olduğunu görün. Bugün ilahi tapınma biçimi harabeye döndürülmüştür! Diyeceksiniz ki, "O kadar çok din adamı ve rahip var ki, daha önce hiç bu kadar çok olmamıştı." Keşke daha az olsaydı! Ey din adamları, din adamları, bütün bu kötülüklerin nedeni sizsiniz! Yine de evinde bir kahin olan herkes kendini kutsanmış sayar. Ama size söylüyorum, "Ne mutlu içinde kâhin olmayan evel!" diyecekleri zaman gelecek, hem de çok yakında!

Herkesin yozlaşmanın farkında olması. Gördüğümüz gibi, herkes belayı ve sıkıntılarını vaaz ediyor ve bekliyor. İnsanlar böylesine büyük bir kötülüğün cezasının gelmesinin adil olacağını düşünüyor.⁵⁰

Savonarola'nın vaazlarında Kitab-ı Mukaddes'ten sıklıkla alıntı yapması dikkat çekmektedir. Sözlerini Kutsal Yazılardaki pasajlarla desteklemek onun en belirgin vaaz yöntemidir. Özellikle Vahiy, Hezekiel ve Haggay kitaplarından oldukça alıntı yaptığı görülmektedir. İtalyan vaiz vaazlarında, Tanrı'nın şefkatinden ziyade gazabı ve öfkesi üzerinde durmuştur. Dinleyicilerini sık sık Kutsal Kitap'taki helak sahneleri ve kıyamet senaryolarıyla korkutan Savonarola aynı zamanda gösterdiği kehanetlerde de bu tip öğelere

⁴⁷ Yar. 19:15.

⁴⁸ Çık. 5

⁴⁹ 2Sa. 24.

⁵⁰ Borelli – Passaro, *Selected Writings of Girolamo Savonarola*, 63-64.

sıkça yer vermiştir. Göklerin yarılması, dünyanın kanlar içinde kalması, dünyayı ikiye bölen bir nehrin Hıristiyanları ve diğer dinlere mensup insanları ayırması betimlediği kıyamet sahnelerinden bazılarıdır.⁵¹

Savonarola'nın özellikle 1495 yılından sonra yapmış olduğu vaazlarda kendisini defaatle peygamber olarak nitelendirdiği dikkat çekmektedir. Tanrı'nın kendisine bildirmesi sayesinde gelecekte haberler verdiğini iddia eden Savonarola bu iddiasına Floransa halkını da belli bir süre inandırmış gözükmektedir. Özellikle Fransa kralının Floransa'ya saldıracağını önceden tahmin etmesi halkın bu noktada güvenini kazanmasında önemli bir etken olmuştur. Fakat onu halk nazarında yücelten bu durum aynı zamanda sonunu da hazırlamıştır. Bu söylemleri dolayısıyla hem papalığın dikkatini çekmiş hem de geleceğe yönelik kesin bir şekilde haber verdiği bazı olayların gerçekleşmemesi halkın ona karşı şüphelerini arttırmış ve düşmanlarının onun sahte peygamber olduğuna dair söylemlerini güçlendirmiştir. Özellikle, Floransa'nın Pisa'yı geri alacağını müjdelemesi ve Türkler ile Mağribilerin hızla Hıristiyanlığa geçeceğini iddia etmesi onun peygamberliğini yalanlayan en bariz örnekler olmuştur. Dolayısıyla daha önceden söylediği ve kısmen gerçekleştiğini iddia ettiği kehanetlerinin de Tanrı'dan gelen bilgiler değil sadece iyi bir gözlemcinin önsezileri olduğu ortaya çıkmıştır.⁵²

Savonarola'nın İdam Ettirilmesi (1498)

Farklı gündemlerle meşgul olduğu için ilk başlarda Savonarola ile ilgilenemeyen papa VI. Alexander, İtalyan vaizin etkisinin gün geçtikçe arttığını ve kendisinden peygamber olarak bahsettiğini duymuş ve 21 Temmuz 1495 yılında bir mektup yazarak onu Roma'ya davet etmiştir. Mektubuna sıcak cümlelerle başlayan papa, devamında şunları söylemiştir:

...Ferrara'dan Girolamo Savonarola adında birinin, İtalya'daki düzenin değişmesini fırsat bilerek sapkın bir öğretinin garipliğiyle insanların zihinlerini yanlış yönlendirdiğini, öyle ki, hiçbir dini dayanağı olmaksızın, halk arasında Tanrı tarafından gönderildiğini ve onunla konuştuğunu iddia ettiğini duyduk...

...Görevimiz gereği, bu konular hakkında konuşmak ve daha iyi anlamak arzusuyla konuya dair fikirlerinizi bizzat kendi ağzınızdan duymak ve Tanrı'yı hoşnut eden bir karara varmak için, kutsal itaat doğrultusunda sizi mümkün olan en kısa sürede yanımıza gelmeniz için uyarıyor ve emrediyoruz. Sizi babacan bir sevgi ve şefkatle karşılayacağız.⁵³

Savonarola, papanın mektubuna cevaben Roma'yı ziyaret etmeyi çok arzuladığını fakat sağlık durumunun elverişsiz olduğunu ve yolda ya da Roma'ya ulaştığında düşmanlarının ona bir şey yapmasından endişe duyduğunu belirtmiş ve bu teklifi geri çevirmiştir. Bu durum papanın Savonarola'ya karşı söylemlerini şiddetlendirmiş ve halka açık bir mektup yazarak Savonarola'nın peygamberlik iddiasının *aptalca* olduğunu, kiliseye karşı tavırlarının problemlere yol açtığını ve doğru yola dönmesi gerektiğini dile getirmiştir. Savonarola'nın yargılanması için bir yargıç atamış ve yargılama bitene kadar onu vaaz vermektен ve bildiri yayınlamaktan menetmiştir. Savonarola bir sonraki mektubunda Tanrı'dan haber almanın kilise yasalarında yasaklanan bir eylem olmadığını dile getirmiş ve tüm iddialara karşı

⁵¹ Borelli – Passaro, *Selected Writings of Girolamo Savonarola*, 9.

⁵² Philip Schaff, *History of the Christian Church* (Dallas: Grand Rapids, MI: Christian Classics Ethereal Library, 1998), 6/558.

⁵³ Borelli – Passaro, *Selected Writings of Girolamo Savonarola*, 261.

kendisini savunmuştur. Aynı dönemde yakın bir arkadaşına yazdığı mektupta papanın etrafındakiler tarafından dolduruşa gelerek cezalar verdiğini, sadece doğruları dile getirdiği için ona düşmanlık ettiğini fakat buna benzer durumlar eski peygamberlerin de başına geldiği için bundan rahatsızlık duymadığını dile getirmiştir.⁵⁴

Savonarola papalık tarafından gelen vaaz vermeme emrine altı ay boyunca itaat etmiş ve bu süreci şehirde *Falò delle Vanità* törenleri düzenleyerek değerlendirmiştir. Bu törenlere katılan insan sayısının fazlalığı bize Roma'nın kararı ne olursa olsun Savonarola'nın takipçilerinin ona olan güvenini yitirmediklerini göstermektedir. Bu süreçte papalık söylemleri ve uygulamalarıyla ona düşmanlık besleyenlerin sayısını artırmış ve güçlendirmiştir. Öte yandan *signoria* içinde Savonarola aleyhine bir grup toplanmıştır.⁵⁵

Altı aylık sessizliğin ardından durumu kontrol altına almak isteyen Savonarola radikal bir hamle yapmış ve papanın kendi adına konuştuğunu ve hata yapabileceğini belirterek şunları söylemiştir:

Papa Hristiyan yasına veya Yeni Ahit'e aykırı bir şey yapmamı emredebilir. Ancak, eğer öyle bir emir verirse, ona, sen çoban değilsin derim. Roma Kilisesi değil, sen hata yapıyorsun.

...Samiriye dağlarındaki Başan inekleri⁵⁶ kimlerdir? Ben onların İtalya ve Roma'nın fahişeleri olduğunu düşünüyorum... Kendini hazırla, ey Roma, çünkü cezan büyük olacak.⁵⁷

Papa ile Savonarola arasındaki gerilim gün geçtikçe artmış Savonarola ne pahasına olursa olsun geri adım atmamış aksine papaya yönelik söylemlerini daha da şiddetlendirmiştir. Papa 12 Mayıs 1497'de Savonarola'yı *Apostolik uyarılara ve emirlere uymaması ve sapkın olmasından şüphelenilen biri* olması nedeniyle aforoz etmiş, ayrıca onunla sohbet etmeyi ve vaazlarını dinlemeyi de yasaklamıştır. Savonarola aforoz edildikten sonra Floransa halkından birçok kişi onun vaazlarını dinlemeye gitmemiştir. Bu kişiler arasında Savonarola'nın eski sadık takipçilerinden olan Luca Landucci de bulunmaktadır. Konuyla ilgili günlüğüne *Kendisine inancım olmasına rağmen, aforoz edildiğinden beri kendimi tehlikeye atmamak için onu dinlemeye gitmedim* yazmıştır.⁵⁸ Savonarola şartlar ne olursa olsun papalığa karşı savaşını sürdürmüş, söylemlerini yumuşatmamıştır. Kürsüde kötülüğün Roma'da başladığını, din adamlarının Türkler'den daha ahlaksız olduğunu, piskoposların kutsallığa rüşvet karıştırdığını ve kibir ve gösteriş içinde yaşadıklarını söylemiştir.⁵⁹

Savonarola ve papalık arasındaki bu şiddetli çatışma sonunda, papa 22 Mayıs 1498 tarihinde Savonarola'nın idam edilmesine ve diri diri yakılmasına karar vermiştir. 8 Nisan 1498 tarihinde *signoria* tarafından gönderilen askerler St. Marco manastırını yağmalamış ve Savonarola ile birlikte içeride bulunan iki arkadaşı vaiz Domenico ve vaiz Silvestro'yu tutuklamışlardır. Teslim alınan kişiler sokaklarda dolaştırılıp *Palazzo della Signoria*'ya götürülmüştür. Mahkumları sorgulamak için bir komisyon atanmış ve bu sorgulama esnasında işkenceye de başvurulmuştur. Savonarola bu sorgulamalarda çeşitli itiraflarda

⁵⁴ Borelli – Passaro, *Selected Writings of Girolamo Savonarola*, 266-267, 270, 282.

⁵⁵ Villari, *The History of Girolamo Savonarola*, 1/120.

⁵⁶ Burada, Amos 4:1'den alıntı yapılmıştır. Başan inekleri üst sınıfa mensup kadınları nitelemektedir. Şeria Irmağı'nın karşı yakasının kuzeyindeki otlaklarda beslenen, eski Kenan kültüründe en iyi cins siğir olarak bilinen hayvanlara benzetilerek alaya alınmıştır.

⁵⁷ Schaff, *History of the Christian Church*, 6/563.

⁵⁸ Landucci, *A Florentine Diary*, 130.

⁵⁹ Schaff, *History of the Christian Church*, 6/566.

bulunmuş ve peygamberliğini reddetmiştir. Luca Landucci nisan ayında gerçekleşen duruşmaya dair günlüğüne şunları yazmıştır:

...Hepimizin peygamber olduğuna inandığı Savonarola'ya karşı açılan davanın ilanında hazır bulundum. Fakat o, peygamber olmadığını ve kehanetlerinin Tanrı'dan gelmediğini söyledi. Bunu duyduğumda hayret ve şaşkınlıkla sarsıldım. Böylesine görkemli bir yapının, bir yalan üzerine inşa edildiği için yıkıldığını görmek ruhuma derin bir acı verdi. Floransa, kilisenin yenilenmesini sağlayan, kafirlerin imana döndürüldüğü ve iyilerin rahatı için yasaların düzenlendiği yeni bir Kudüs olarak görülüyordu. Şimdi her şeyin tam zıddını görüyordum...⁶⁰

Savonarola işkence arasındaki zaman aralıklarında Tövbe Mezmurlarından olan 32. ve 51. Mezmurlar üzerine açıklamalar bestelemiş ve bunlara 'Hapishane Düşünceleri' ismini vermiştir. Luther 1523'te bu açıklamaları yayınlamış ve eklediği önsözde bunları *Evanjelik öğreti ve Hristiyan dindarlığına örnek* olarak tasvir etmiştir.⁶¹ Tutuklandığı tarihten itibaren yaklaşık bir ay boyunca işkenceye maruz kalan Savonarola ve iki arkadaşı 1498 yılında *Piazza della Signoria*'da daha önce *Falò delle Vanità* gösterilerinin yapıldığı meydana idam edilmiş ve ardından yakılmıştır.⁶²

Reformun Öncüsü Olarak Savonarola

İdamının ardından Savonarola'nın takipçileri uzun süre onun fikirlerini yaymaya devam etmişlerdir. Dini söylemleri ve vaazları yazıya geçirilmiş ve matbaanın Avrupa'da yaygınlaşmasıyla öğretileri İtalya dışındaki ülkelere de ulaşmıştır. Özellikle, Almanya ve İsviçre'de tanınır hale gelen Savonarola, papalık kurumunun kurbanı olarak görülmüş ve halk tarafından şehit olarak kabul edilmiştir. Savonarola'nın vaazlarını okuyanlar arasında Martin Luther de bulunmaktadır. Nitekim Luther'in eserlerinde Savonarola'dan övgüyle bahsetmesi İtalyan vaizden haberdar olduğunu ve görüşlerini tasdik ettiğini göstermektedir.⁶³ Savonarola, reformun ilk yıllarından günümüze kadar Protestan hareketin öncüsü olarak görülmüş ve söylemleri reform fikriyle bağdaştırılmıştır. Savonarola'nın Floransa'ya geldiği tarihten (1490) idamına kadar (1498) geçen süreçteki vaazları, bireysel mektupları ve yazıları incelendiğinde onun, Protestan harekete öncülük etmesi muhtemel fikirler dile getirdiği görülmektedir.

Konuya geçmeden önce şunu belirtmek gerekir ki; Protestan reformu günümüzde bölünmüş kilise yapılanmalarını ve bağımsız bir mezhebi ifade etse de reformun ilk amacı, Katolik kilisesini ihya etmek ve Hristiyan halkı yozlaşmış papalık kurumunun elinden kurtarmaktır. Siyasi ve sosyal etkenler dolayısıyla reform hareketi tarih içerisinde kurumsallaşmış ve bugünkü halini almıştır. Bu açıdan burada, Protestan harekete bir 'fikir' bağlamında yaklaşılacak ve Savonarola Protestan kilisesinin değil, reform fikrinin öncüsü olarak ele alınacaktır. Nitekim, İtalyan vaiz hiçbir zaman Katoliklikten bağımsız bir mezhep kurma iddiasında olmamış, kilise kurumunu değil kilisenin başına geçen papaları ve din adamlarını eleştirmiştir.

Savonarola'nın vaazları incelendiğinde onun Protestan hareketle ortak sayılabilecek hususlara doğrudan ya da dolaylı bir şekilde temas ettiği görülmüştür. Söz konusu hususlar;

⁶⁰ Landucci, *A Florentine Diary*, 138-139.

⁶¹ Schaff, *History of the Christian Church*, 6/572.

⁶² William Hodgson, *Reformers and Martyr*, 261. Savonarola'nın idamının tasviri için Şekil 2'ye bakınız.

⁶³ Weinstein, *Savonarola*, 117.

din adamı sınıfına eleştiriler yöneltmesi, kilisenin reforma ihtiyaç duyduğunu söylemesi, teokratik şehir kurma idealine sahip olması, kiliselerde sadeleşmeyi hedeflemesi, iman ve lütuf kavramlarını vurgulaması ve Kutsal Kitap'ın otoritesini ön planda tutması şeklinde sıralanabilir.

Savonarola'nın görüşleri arasında Protestan hareket ile en belirgin ortaklık din adamı sınıfına yöneltmiş olduğu eleştirilerdir. Savonarola din adamlarını; Hıristiyanlığa uygun bir yaşam sürmemeleri, inananlara kötü örnek olmaları, görevlerini hakkıyla yerine getirmemeleri ve gösteriş içinde olmaları sebebiyle eleştirmiştir. Bu eleştirilerden bir kısmı şunlardır:

Zamanımızın rahipleri ve vaizleri, çok az istisna dışında, Hıristiyan yaşamını inşa etmek ya da korumaktan çok, yok etmeye uygun görünmektedir.

Bir zamanlar kahinlerin ve Ferisiler'in kötülüğü Yahudileri nasıl altüst ettiyse, şimdi de din adamlarımızın ahlaksızlığı aynı şeyi getirecektir, çünkü bunlar gibi insanların en kötüsü tedavi edilemezdir. Bu nedenle, içten içe şeytani bir öfkeyle kıskırılan bu kişiler, o zaman da yapıldığı gibi, insanlar arasındaki her bir inanç zerresini ortadan kaldırmaya çalışarak, dini gerçeği savunanlara zulmedecek ve onları baştan çıkarıcılar ve sapkınlar olarak mahkum edeceklerdir.⁶⁴

Hıristiyanlığa aykırı olan her şeyin şehirden uzaklaştırılması ve her şeyden önce din adamlarının iyi olması gerekir, çünkü rahipler herkesin doğru yaşamı görüp öğrendiği bir ayna olmalıdır. Kendilerini bu kadar çok maddi zenginlikle şişirmemeli, Tanrı aşkına yoksullara vermeli ve fazlalıklarını bırakmalıdırlar. Ancak bu şekilde cenneti kazanacaklardır. Din adamlarının iyi olduğunu ve her şeyin reforme edildiğini görmeyi diliyorum.⁶⁵

Sahip olduklarınızı bırakın, onları yoksullara verin ve özellikle size söylüyorum, rahipler: biraz basit yaşamaya başlayın. Başkalarına yol göstermek ve iyi örnek olmak için ilk başlayan siz olun.⁶⁶

Savonarola'nın din adamı sınıfına yönelik rahatsızlıkları seneler sonra reform taraftarları arasında da görülmüştür. Reformistler de Savonarola ile benzer sebeplerden ötürü kendi dönemlerindeki rahipleri eleştirmiş ve Hıristiyanlar üzerinde otoriteye sahip olamayacaklarını dile getirmişlerdir.⁶⁷

Savonarola'nın Protestan harekete öncülük edebilecek bir diğer görüşü kilisenin mevcut sıkıntılardan ötürü reforma ihtiyaç duyduğunu söylemiş olmasıdır. İtalyan vaiz çok defa kilisenin yenilenmesi gerektiğine dair açık cümleler kurmuş ve bu fikirlerini Kutsal Kitap'a dayandırmıştır. 'Dialogus de Veritate Prophetica' isimli soru cevap türündeki yazısında *Kilise'nin reforme edilmeye başlaması ve gerçek inancın, önce Hıristiyanlar daha sonra da kafirler arasında yayılması gerekir. Kutsal Yazılar'a göre tamamen bir yenilenme gereklidir* demiştir. Bu yenilenmenin bir an önce gerçekleşmesi gerektiğini çok defa vurgulayan Savonarola aksi halde Tanrı'nın azabının yakın olduğunu belirtmiştir. Savonarola'nın üzerinde durduğu yenilenme ise teokratik devlet kurma isteğini doğurmuştur. Vaazlarında Hıristiyanlık için en büyük arzusunun yeni bir Kudüs kurmak olduğunu dile getiren Savonarola, mevcut durumda bunu bir gereklilik olarak görmüştür. Savonarola, Hıristiyan

⁶⁴ Borelli – Passaro, *Selected Writings of Girolamo Savonarola*, 107-108.

⁶⁵ Borelli – Passaro, *Selected Writings of Girolamo Savonarola*, 157.

⁶⁶ Borelli – Passaro, *Selected Writings of Girolamo Savonarola*, 147.

⁶⁷ Hakan Olgun, *Lutber ve Reformu Katolisizmi Protesto* (Ankara: Eskiyeni Yayınları, 2016), 138-150.

yaşamının doğru bir şekilde tesis edilebilmesi için Floransa'yı dini kaidelere göre yaşanan bir şehir haline getirmek istemiş böylece ilk dönemlerdeki kilisenin erdem ve lütufla yeniden ortaya çıkacağına inanmıştır.⁶⁸

Savonarola'nın Protestan düşünceyle örtüştüğü bir diğer görüşü ise dini temsil eden her türlü şeyin gösterişten uzak olması gerektiğidir. O, Tanrı'ya ibadet esnasında huzur duyulması için sadeliğin ön planda olması gerektiğini savunmuştur. Ayin esnasında söylenen ilahilerin ve çalınan müzik aletlerinin ruha hitap etmediğini dile getirmiş ve şunları söylemiştir:

Günümüzde ilahileri, duyarları ve kulağı memnun edebilen ancak ruhu memnun etmeyen müzik ve şarkılara dönüştürdük ve bu Tanrı nazarında iyi bir şey değildir. Bu şarkılar kulağa hoş gelse de ruhu dinlendirmez ve ilahi şeylerden zevk almasını sağlamaz; oysa bunun için o eski sadeliğe dönülmesi ve ayinlerin çok fazla ilahi söylenmeden, sadece adanmışlıkla, hafif bir ses tonuyla ve sadelikle okunması gerekir. Size söylüyorum ki, bugün sizin bu şarkılarınız hırs ve ağırlıklılığın ürünüdür.⁶⁹

Savonarola ayrıca Hıristiyanlığı yüceltmek ve dini duyguları canlandırmak adına yapılan resimlerin amacına hizmet etmediğini ve bu sebeple hem kiliselerden hem de inananların evlerinden uzaklaştırılması gerektiğini dile getirmiştir. Bu sebeple, Floransa halkının dönemin ünlü ressamlarına yaptırdığı tablolar *Bonfire of the Vanities* gösterilerinde ateşe atılarak yakılmıştır. İtalyan vaiz, ayrıca kiliselerde Meryem Ana'yı hitaben yapılan resimlerin onun saflığını ve temizliğini temsil etmediğini belirtmiş ve *her defasında sanki Meryem Ana'yı yeniden keşfediyormuş gibi* yeni bir heykel yapılarak kiliselere yerleştirilmesini israf olarak değerlendirmiştir.⁷⁰ Protestan kiliselerin en baştan itibaren ikonlara karşı tutumu ve kiliselerde sadeliği ön planda tutması bu anlamda Savonarola'nın görüşleriyle örtüşmektedir.

Protestanlığa benzerliği açısından incelendiğinde Savonarola'nın söylemlerinde dikkat çeken hususlardan biri de gerçek imana yapmış olduğu vurgudur. Savonarola iman etmeden ve gerçek bir pişmanlık duymadan ayinlere katılanları eleştirmiş ve Hıristiyanların ancak doğru bir iman ve tövbe yoluyla kurtuluşa ereceklerini savunmuştur. İman ise insanlara sadece Tanrı'nın lütfuyla verilmektedir. Daha sonra Luther ve Calvin'de de görülecek olan kurtuluşa önceden belirlenmişlik anlayışı Savonarola'da da görülmektedir. Bu sebeple, Hıristiyanlar Tanrı'nın lütfuna mazhar oldukları için minnettar olmalıdırlar. İman, lütuf ve tövbe konularından çeşitli zamanlarda çok kez bahseden Savonarola vaazlarında konuya ilişkin şunları söylemiştir:

Rab tarafından iman lütfuna çağrılan kişi kutsanmıştır; bu lütuf olmadan hiç kimse esenliğe kavuşamaz...

...İman etmeden, pişmanlık duymadan ya da günahların için üzülmeden, bir kez daha boş şeylere dönmek niyetiyle ayine mi geliyorsun?⁷¹

⁶⁸ Borelli – Passaro, *Selected Writings of Girolamo Savonarola*, 59, 62, 64, 66, 68.

⁶⁹ Borelli – Passaro, *Selected Writings of Girolamo Savonarola*, 145.

⁷⁰ Weinstein, *Savonarola*, 82.

⁷¹ Borelli – Passaro, *Selected Writings of Girolamo Savonarola*, 23.

Günaha karşı tetikte olmak için Tanrı'nın lütfuna sahip olmak gerektiğini, lütuf ve iman ışığı olmadan günaha karşı tetikte olunamayacağını ve bu nedenle dürüst yaşamak isteyen herkesin öncelikle Tanrı'dan ışık istemesi gerektiğini söylüyorum.⁷²

Herkese itiraf et, Petrus. Erdemlerin sayesinde değil, sana bu kadar çok iyilik yapan, bu yaşamda sana lütuf ve ışık veren Tanrı'nın iyiliği sayesinde kurtuldun.⁷³

Kendilerini seçen ve her türlü kötülükten kurtaran Tanrı'nın merhametiyle sevinirler. Tanrı bunu onların erdemleri sayesinde değil, sadece lütuf ve cömertlik nedeniyle yaptı ve iradesinin amacına göre onları yüceltti.⁷⁴

Savonarola'nın Protestan doktrinle bağdaştırılabilecek bir diğer görüşü Kutsal Kitap'ın otoritesine yapmış olduğu vurgudur. Daha önce de değinildiği gibi Savonarola'nın vaazlarında Kutsal Kitap'tan sık sık alıntı yaptığı ve söylemlerini bu alıntılarla desteklediği dikkat çeken bir husustur. O, *Kutsal Yazıları tek rehberim kabul ediyorum*,⁷⁵ demiş ve hem Yeni Ahit'ten hem de Eski Ahit'ten anlatılara başvurmuştur. Savonarola'nın göstermiş olduğu bu tavır Protestan hareketin savunduğu Kutsal Kitap anlayışıyla benzerlik göstermektedir. Hareket, Kutsal Kitap'ın otoritesini diğer tüm otoritelerin önüne koymuş ve kilise tarafından yapılmış yorumları dahi kabul etmemiştir.

Sonuç

Girolamo Savonarola, Rönesans'ın henüz yeni baş gösterdiği dönemde Floransa'da Hıristiyanlığa yönelik fikrî söylemleriyle ön plana çıkmış, etkileyici hitabeti ve halk üzerindeki tesiriyle dinî ve siyasî alanda kendine önemli bir yer edinmiş İtalyan bir vaizdir. Hayatının büyük bir kısmını Hıristiyanları 'doğru yola' ulaştırmaya adanmış Savonarola'nın Katolik Kilisesi'ne yönelik ağır eleştirileri, ahlaki yozlaşmaya karşı verdiği mücadele ve teokratik toplum ideali, onu yalnızca kendi döneminde değil sonraki yüzyıllarda da etkili kılmıştır.

Savonarola'nın Reform ihtiyacına yaptığı ısrarlı vurgular, din adamı sınıfına yönelik sert eleştirileri, lütuf ve iman doktrinini öne çıkarması, kilisede sadeliği savunması ve Kutsal Kitap'ı tek otorite olarak benimsemesi, onun Reformasyon hareketiyle fikrî düzeyde örtüşen bir figür olarak değerlendirilmesini mümkün kılmıştır. Bu bağlamda Savonarola, Katolik Kilisesi'nin kurumsal yapısına yönelik eleştirileri ve Hıristiyanlıkta köklü bir dönüşüm arzusu ile yalnızca döneminin değil, aynı zamanda Protestan Reformu'nun düşünsel arka planının da önemli yapı taşlarından biri olarak kabul edilmelidir. Bu çalışma, Savonarola'nın söylemlerinin reform hareketiyle olan bağına odaklanmak suretiyle hem onun tarihsel önemine hem de reform düşüncesinin entelektüel sürekliliğine katkı sağlamayı amaçlamıştır.

⁷² Borelli – Passaro, *Selected Writings of Girolamo Savonarola*, 41.

⁷³ Girolamo Savonarola, *Sermoni e Prediche di F. Girolamo Savonarola*, 1452-1498 (Floransa: Prato, 1846)

⁷⁴ Savonarola, *Sermoni*, 612.

⁷⁵ Schaff, *History of the Christian Church*, 556.

Değerlendirme / <i>Review</i>	:	Bu makalenin ön incelemesi bir iç hakem (editör), içerik incelemesi ise iki dış hakem tarafından çift taraflı kör hakemlik modeliyle incelenmiştir. / <i>This article was pre-reviewed by one internal referee (editor) and its content reviewed by two external referees using a double blind review model.</i>
Etik Beyan / <i>Ethical Declaration</i>	:	Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde etik ilkelere uyulmuştur. / <i>Ethical principles were followed during the preparation of this study.</i>
Etik Bildirim / <i>Complaints</i>	:	dergi@milelvenihal.org
Benzerlik Taraması / <i>Similarity Check</i>	:	Ithenticate
Çıkar Çatışması / <i>Conflict of Interest</i>	:	Çıkar çatışması beyan edilmemiştir. / <i>The author declares that there is no conflict of interest.</i>
Finansman / <i>Grant Support</i>	:	Herhangi bir fon, hibe veya başka bir destek alınmamıştır. / <i>No funds, grants, or other support was received.</i>
Telif Hakkı & Lisans / <i>License</i>	:	Yazarlar dergide yayınlanan çalışmalarının telif hakkına sahiptirler ve çalışmaları CC BY-NC 4.0 lisansı altında yayımlanmaktadır. / <i>The authors own the copyright of their work published in the journal and their work is published under the CC BY-NC 4.0 license.</i>

Kaynakça

- A Sketch of The Life and Times of Savonarola. London: Nabu Press, 2012.
- “Borgias Family”, *Britannica*, 16 Temmuz 2021 <https://www.britannica.com/topic/Borgia-family>.
- Borelli, Anne – Pastore Passaro, Maria (ed.). *Selected Writings of Girolamo Savonarola Religion and Politics 1490–1498*. New Haven and London: Yale University Press, 2006.
- Hay, Denys. *The Church in Italy in the Fifteenth Century*. Cambridge: Cambridge University Press, 1977.
- Hodgson, William. *Reformers and Martyrs Before the Lutheran Reformation*. Philadelphia: J.B. Lippincott, 1867.
- Landucci, Luca. *A Florentine Diary 1450-1516*. New York: J.M. Dent & Sons; Dutton, 1927.
- Najemy, John M. *A History of Florence 1200–1575*. Oxford: Blackwell Publishing, 2006.
- Napier, Henry Edward. *Florentine History*. Londra: Edward Moxon, 1846.
- Olgun, Hakan. *Luther ve Reformu Katolisizmi Protesto*. Ankara: Eskiyei Yayınları, 2016.
- Roscoe, William. *Life of Lorenzo de Medici*. Londra: David Bogue, 1846.
- Savonarola, Girolamo. *Poesie di Fra Girolamo Savonarola*, thk. Cesare Guasti. Floransa: Antonio Cecchi, 1862.
- _____. *Sermoni e Prediche di F. Girolamo Savonarola, 1452-1498*. Floransa: Prato, 1846.
- Schaff, Philip. *History of the Christian Church*. 6 Cilt. Dallas: Grand Rapids, 1998.
- Villari, Pasquale. *The History of Girolamo Savonarola and His Time*. çev. Linda Villari. 1.Cilt. Londra: T. Fisher Unwin, 1888.
- Warren, Elizabeth. *Savonarola, The Florentine Martyr*. Londra: S.W. Partridge, 1880.
- Weinstein, Donald. *Savonarola: The Rise and Fall of a Renaissance Prophet*. New Haven: Fontana Press, 2011.

